

svoj čas, v katerem najde odmev, potem se preživi, pa zopet vstaja v spominu pokolenj, kakor se pač valovita črta duševnega razvoja človeštva približuje ali oddaljuje njegovemu stališču. Cankar ima svoj čas kot so ga imeli najboljši med starimi vsak o svojem času. Kdor je umeril svoj okus na Kersnika ali Jurčiča, bo težko prebavil Cankarja; kdor je okusil Cankarja, se bo težko navdušil za prejšnje in precejšnje literarne izobrazbe in precej premagovanja je pogosto treba, če hoče človek po okušenem sadu spoznanja novega časa trezno presoditi zastopnika minule dobe. Podlaga nove dobe postaja zavedno, pa še bolj nezavedno, bolj in bolj misticizem, stare je bil racionalizem — kako vendar moreš zahtevati, da bi se ta dva kdaj zgovorila! Cankar ne odgovarja popolnoma temu snujočemu se razpoloženju, a odgovarja mu v veliki meri, — in to je glavno in zato je on junak sedanjosti. Ali je največji med sodobnimi, ali je celo največji Jugoslovan ali ne, — to je vseeno;

glavno je, da je resničen umetnik, poet; zato pa govori najmogočnejši kriterij o teh stvaréh: duša govori duši, nevidna bogata struja čustev se razliva med nami in med njim, nehoté in nevedé kdaj mu sledimo, sanjamo ž njim, živimo z njegovimi junaki, govorimo z njegovim jezikom, pišemo njegov slog. Kaj še hočete? Umetnost je svoje vrste sugestija in kjer vidite take nedvomne dokaze sugestivne sile, vendar ne boste dvomili o umetniški sili.

Razume pa se, da ne mislimo ostati pri Cankarju. Cankar je šel preko svoje dobe, premagal našo literarno preteklost, in čim prej bomo mi premagali njegovo stališče, tem hitrejši bo tempo našega napredka. Bodočnost je tistih, ki gredo preko njega, in le toliko imajo pravice do nje, kolikor so stopili dalje kot on.

V tem poznanju praznujmo njegov spomin!

Uredništvo.

Moje izbe.

† Ivan Cankar.

Spominjam se na svoje izbe s toliko prisrčnostjo, kakor na svoje prijateljice in ljubice. Na vas, ljubice, se spominjam zdaj, ko se poslavljam od poslednje. Komaj da si upam še pogledati na mizo, na stol, na stene; težko mi je srce, da se Bog usmili.

Jaz sem človek tiste stare sorte, na grude prikovan, v dom zamaknjen. Kadar se kmet poslovi, mu je pri duši, da ga uklenjenega ženó žandarji skozi vas; ponižan je, brez moči in brez upanja. Rad bi se ozrl, rad bi vsaj še s pogledom pobožal svoj beli dom, pa ga je sram.

Na mnogotere duri sem potrkal, mnogotero ljubeznivih prijateljic je postiljalo popotniku. In na

vsako posebej se spominjam s smehljajem in s pri-tajenim vzdihom. Zakaj več kakor prijateljica in več kakor sama ljubica je človeku gola stena, na katero je v samotnih urah pisal svoje tihe misli, tiste, ki jih drugače ni razodel nikomur.

Iz daljne davnine me šepetaje pozdravljajo otroške sanje, prve bolesi, nerazločne, jecljajoče misli, zgodnja upanja, prezgodnja razočaranja. Si-romašna izba je, kakor od solz oškropljena; toda srce bi se mi paralo od radosti in genotja, če bi zdaj prestopil njen prag. Vem, da so vse te gole, vlažne stene od vrha do tal popisane z gorečimi besedami, ki bi ostale, če se okruši ves omet, in ki bi jih ne izbrisalo niti živo apno. V začrneli

strop so strmele oči, ki so bile takrat še jasne in široko odprte, še neskaljene od spoznanja. Njih čisti pogled je še tam, svetel in neomadeževan kakor blagoslovljena svetinja. Besede šepetajo, že govore naglas, joka, o in vriskajo; vzdihne slišim, pod odejo pritajene, obraz vidim in na njem smeh. ljaj, še rosen od komaj posušenih solz. Mladost je sloka in bela vstala od smrti, ovenčana z glorio dolgih in strašnih dni, ki jim je bila mati.

Mlad študent je romal po svetu, od postaje do postaje. Malokatera teh postaj je bila vesela, malo je bilo solnca, še manj prijaznosti, ljubezni skoraj nič. Ali te mračne, zatohle izbe, vse polne strupa in trohnobe, kletev in solza, živé v spominu kakor sami blagoslovljeni hrami čiste radosti, prešernih sanj in brezkončnega upanja. Če bi bile te stene oškropljene z gnusom in trpljenjem od vrha do tal, napisal sem bil nanje, kar je bilo najbolj skritega, najlepšega, najzvestejšega v mojem srcu; in to je ostalo. Kletev odnese veter, solza se posuši na trepalnicah; žlahtna beseda, izgovorjena šepetaje, ostane večno. Grem po ulici, pa se mi zazdi, da me je poklical, povabil iz temne veže prijateljski glas. »Kaj si že čisto pozabil name? Stopi na prag, pozdravi z besedo vsaj!« Kos življenja je shranjen tam, bo shranjen na vekomaj; kdorkoli bo tam spal, se bo vzdramil ponoči ter bo slišal besede, ki jih bo razumelo njegovo srce.

Tebi, moja dunajska izba, med vsemi najlepši pozdrav! Vsaka rdeča roža na stenah, na stropu je kakor vroča misel, nikoli in nikomur povedana. Že so bile moje oči na stečaj odprte, zamaknjene so gledale v strahoto, ki ji pravijo človeško živ-

ljenje; že je bilo srce omadeževano in ranjeno, je pilo iz keliha, ki pravijo, da je posoda ljubezni; že je bila duša okusila bolestno slast ponosa, opojni greh častihlepnosti, grenkobo razočaranja. Za fantómi so se lovile sanje, same fantóm; do zvezd in preko njih so letele misli na slabotnih perotih; in so padale utrujene v potrtost in obup. Kdo je takrat štel moje korake, kdo je videl moje skrčene pesti, moje solze? Kdo je gledal moj od bolečine in srda spačeni obraz, kdo poslušal, sladke in strašne, pobožno proseče in bogokletne besede, kakor jih srce govori le takrat, kadar občuti, da je zaklenjeno samo vase? In kdo je bil priča najvišji radosti in najčistejši ljubezni, vseobsežni, toliki, da bi jo bilo pred svetom sram? — Še enkrat bi te rad videl, ti ljuba prijateljica moja, z enim samim pogledom bi te še rad pobožal! Kadar se spomnim nate, vem, da jasnejše zasijejo tvoje stene, da se narahlo zganejo rdeče rože. Miza, kjer sem pisal, še diši po čaju in po cigaretah; kdor sedi za njo, vzdigne glavo, poslušaj, zastrmi zamišljen v najtišje globočine svoje duše. »Tukaj je živel človek!« In brat neznanec pozdravi tiho brata neznanca...

Moje izbe niso bile domovi, postaje so bile. Dom je popotniku samo eden. Nanj mislim zdaj, ko se truden in do kraja udan poslavljam od poslednje postaje. Srce občuti na svojem nezmotljivem dnu, da je poslednja. Pozno je pod noč, težko, da bi bile duri še kje odprte. Veselo pozdravljena, hvaležno blagoslovljena, zadnja prijateljica! Dolgo in težko bom spal, hudo bom sanjal; toda spal bom domá. —

Krivica.¹

† Ivan Cankar.

Ob šestih zvečer se je vračal Martin Sobotka od dela; v soboto je bilo, natanko prvega v mesecu novembru. Zgodaj se je bilo zmračilo, gost in vlažen je bil mrak in Sobotka je bil že vesel svetle izbe in gorke večerje.

Ugledal je na ulici temno gručo ljudi. Stali so pred visoko sivo hišo, pred eno izmed tistih neprijaznih hiš, v katerih stanujejo v tesni, dušljivi gneči jetični delavci; vsa okna so bila odprta in

kakor iz oken jetnišnice so gledale na ulico črne glave.

Spodaj, pred vratmi, je ležalo na kupu razbito pohištvo; nekaj so bili pometali skozi okno, drugo zavalili preko stopnjic; veliko ni bilo treba razbijati, pohištvo je bilo staro in siromašno, iz blazin je štrlela gnila slama, rjuhe so bile zakrpane.

Med vratmi je stal zelo debel človek, podobno oblečen, v lica rdeč in tolst. Pred njim je klečala ženska, strahotno suha, v cunjé oblečena; troje otrok je stalo tam, beraških in bledikastih, vsi trije so jokali naglas.

¹ Izšlo v hrvaškem prevodu v »Hrvatskem Dnevniku« v Sarajevu v božični številki 24. decembra 1908, št. 92. — »Krivica«, kakor jo je priobčil »Ljublj. Zvon« 1909, str. 4—8, je popolnoma predelana. Op. ur.